SAT-2G.509-1-ESIR-LC-02

Functions and Meanings of the Various Names of the Wise Old Woman Archetype in the Fantasy Texts for Children by George Macdonald

Iliana Benina

Функции и значение на различните имена на архетипния персонаж „мъдрата възрастна жена" във фентъзи текстовете за деца на Джордж Макдоналд

Илияна Бенина

Abstract: Functions and Meanings of the Various Names of the Wise Old Woman Archetype in the Fantasy Texts for Children by George MacDonald: *The object under discussion are the various names through which the Wise Old Woman archetype is represented in the novels The Princess and the Goblin (1872), The Princess and Curdie (1883) and the tale "The Golden Key" (1867). Such qualifications as "the Old Mother Wotherwope" and "hateful old witch" define the character as a "dangerous figure, especially for men", as well as point out to a possible direction of its feminist interpretation, namely, the representation of the figure of the witch. Other qualifications of the character under discussion are: "The Mother of Light", "The Lady of Light", "The Lady of Emeralds", "The Lady of the Silver Moon". All of them outline the affiliation of the character to the higher realms of the transcendent, divine, exceptional nature and stress the special status, attributed to it by MacDonald. The author demonstrates through the names of the second group his respect for the Woman in general as well as recognizes the numerous merits of femininity, placing the figure of the Wise Old Woman in some instances in a higher position than the male characters.*

Key words: *The Wise Old Woman, archetype, femininity, masculinity, witch, danger, divine.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В повечето фантастични текстове на Джордж Макдоналд, предназначени както за деца, така и за възрастни, прави впечатление последователното присъствие на персонаж, който независимо от многобройните си имена и варианти, може да бъде отнесен към един основен архетип – този на Мъдрата Възрастна Жена.[1] Постоянството в художественото му пресъздаване прави очевиден факта, че това явление не е плод на случайност и че тази фигура заема централно място в креативното въображение на писателя. Поради обширния корпус от текстове, както и поради налагащите се различия в трактовките на персонажа, а също и по причина на широкото поле на свързаната с него проблематика, той ще бъде обсъден в настоящото изследване в сферата на фантастичните текстове за деца. Обект на дискусия са различните имена, под които е репрезентиран посоченият по-горе архетипен образ в следните фантастични текстове за деца: романите *Принцесата и таласъмът* (The Princess and the Goblin) (1872), *Принцесата и Кърди* (The Princess and Curdie) (1883) и приказката „Златният Ключ" ("The Golden Key")(1867).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Жената, репрезентирана като мъдра старица, майка, господарка, дарителка на вълшебни качества и свойства е доисторична, извънредно архаична фигура и в този смисъл образът може да се разглежда като архетипен, запечатан в колективното несъзнавано през хилядолетното човешко развитие. Обсъжданата архетипна фигура има дълга история на претворяване в различни сфери: в световната художествена литература, във философската и мистичната мисъл и не на последно място в митовете и фолклора. Няма да сгрешим, ако

кажем, че Джордж Макдоналд е изпитал комплексното и многопосочно въздействие на повечето от тези източници. Катрин Бубел отбелязва следните възможни съществени влияния и източници за конструирането на тази фигура в горепосочените фентъзи текстове за деца: 1. Magna Mater – Великата майка, езически хтоничен символ на плодородието и съзидателните сили на цялата природа; 2. образът на София – Божията Премъдрост, който в библейската традиция се схваща като извор на цялото човешко знание, иманентно за света и за индивидуалната човешка душа[2]; 3. Майката Земя от гръцката митология, която има много проявления, но най-важното от тях в с случая,според Бубел, е хтоничната богиня Хеката, тъй като символизира не само опита и мъдростта, но също смъртта и раждането, подземния и небесния свят. [1]

В докторската си дисертация [2], Джон Придмор посвещава глава девета, озаглавена „Мъдрата жена" ("The Wise Woman"), на изследване и интерпретация на дискутирания тук персонаж. Според него персонажът „Мъдрата Възрастна Жена" на Макдоналд е силно повлиян от: 1. фигурата на Мъдростта от еврейската Библия[3]; 2. образа на София – Божията Премъдрост, но за разлика от Бубел той я разглежда не в контекста на библейската традиция, а в интепретацията на мистика Якоб Бьоме; 3. персонажа „кръстницата фея" от вълшебните приказки. Както се убеждаваме, и двамата изследователи идентифицират с неголеми разлики почти едни и същи източници, които е много вероятно да са повлияли на Макдоналд за художественото претворяване на обсъждания персонаж. Тъй като приемам като убедителни техните аргументи, при интерпретацията на персонажа по-нататък ще се позовавам на откроените от тях аспекти на архетипа на Мъдрата Възрастна Жена във връзка с обсъжданите въпроси в настоящото изследване.

Още почти в самото начало на *Принцесата и таласъмът* читателят узнава, че Мъдрата Възрастна Жена се казва Айрийн и че внучката й е кръстена на нея. По този начин се прокарва невидима връзка между двете, която по-късно ще се разгърне като една от основните водещи теми на двете книги – за родството, не само като кръвна, но и като силна духовна връзка между внучката и нейната пра-пра-прабаба. Този, който дава името си, дава с него и част от своята личност и същевременно е призван да служи като модел на подражание и вдъхновение за този, който го получава. Силната и загадъчна фигура на богоподобната прародителка на Айрийн събужда отначало любопитството, а после и удивлението на малкото момиче, което й се възхищава, а заедно с това и се вслушва в истините и моралните принципи, внушавани й от възрастната принцеса. Фокусирането на Макдоналд върху отношенията между Айрийн и нейната баба предоставя една от възможностите за обсъждането му от феминистка гледна точка. Преднамереното открояване от автора на силната връзка между жените от различни поколения, техните отношения на взаимодействие, подкрепа и безрезервна обич както в обсъжданите два текста, така и в приказката „Златният ключ", дават някои от възможните основания за такава интерпретация.

В книгата *Принцесата и Кърди*, която е продължение на *Принцесата и таласъма*, негативното отношение и страхът на миньорите и техните семейства от прабабата на Айрийн поради това, че не могат да си обяснят нейните действия, намират израз в името, което те й дават – ***Старата Майка Уодъруоп***. Джейсън Марк Харис отбелязва в тази връзка:

„Името, дадено на този персонаж от съпругите на миньорите – Старата Майка Уодъруоп – изглежда в ритмично, както в субстантивно отношение

свързано с шотландската „Хейбътрот", за която Бригз твърди, че е „фея или богиня на преденето." <…> В Принцесата и талъсъмът Уодъруоп изприда на Айрийн магическа нишка с чекръка си. Така Макдоналд вплита самата Уодъруоп във фолклорната традиция. <...> В общността на миньорите Кърди чува за първи път името Уодъруоп и трябва да изслуша търпеливо „небивалици." <...> Миньорите представят Майка Уодъруоп като ***опасна фигура, особено за мъжете***. Те постигат съгласие по въпроса, че тя е отровителка на кладенци, отвратително същество и че е лоша поличба, ако я видиш ..... един често срещащ се негативен стереотип във вълшебните приказки. <...> Майка Уодъруоп отхвърля възможността да има истина в тези слухове, като казва, че: „Едно нещо е формата, която решавам да приема, и съвсем друго е формата, която глупавите думи и детските приказки им е удобно да ми припишат (подчертаването мое)." [3]

Можем да добавим, че на друго място в същата сцена миньорите я наричат ***„старата омразна вещица" ("old hating witch").*** Тази квалификация, заедно с отбелязаното по-горе от Харис, че Майка Уодъруоп се възприема „като опасна фигура, особено за мъжете", както и коментара на самия персонаж за „формата, която глупавите думи и детските приказки им е удобно да ми припишат", очертават още една възможна посока на феминистска интерпретация на персонажа, а именно, проблемът за репрезентацията на фигурата на вещицата. Той от своя страна е тясно свързан с такива основни въпроси, изясняващи спецификата на джендърните роли във вълшебните приказки, като тези за пасивността / активността, субектността / обектността, за властта и другостта. В тази връзка Мойланен Олави отбелязва:

„В една патриархална култура женската страховитост възниква от обезпокоителната идея, че тя (вещицата, бел. моя) е могъща; могъща в смисъл, че тя е самодостатъчна, не се нуждае от мъж до себе си; без нея мъжът е безсилен, т.е. лишен е от власт. Тези мистични властови отношения между мъжа и жената са в
същото време показателни за първичната сила на цялото съзидание. Да се нарече една жена „вещица" е, следователно, да я наречете „обект", „машина", която зарежда с енергия всичко" (курсивът мой) [4].

Другите имена, с които обсъжданият персонаж е номиниран, са: „Майка на Светлината", ("the Mother of Light"), „Господарка на светлината" ("the Lady of Light") и „Господарката на изумрудите" ("the Lady of Emeralds") (Принцесата и Кърди, седма глава) „Господарката на Сребърната Луна" ("the Lady of the Silver Moon") (заглавието на трета глава в *Принцесата и Кърди*). Всички те откроява принадлежността на персонажа към по-висшите сфери на трансцендентното, божественото, изключителното и същевременно подчертават специалния статус, който му се приписва от Макдоналд. Както е известно, в Стария Завет се казва, че в първия ден на сътворението Бог сътворява небето, земята и светлината и после всичко останало [5]. Не само християнството и юдаизма, но и повечето основни религиозни системи придават първостепенно значение на светлината. [6] ***Различното и интересното е, че в случая Макдоналд поверява на женски персонаж да олицетворява тази най-висша форма на божественост.***

Названието, което я свързва с луната, „Господарката на Сребърната Луна", препраща основно към женското начало. В книгата си *Символите, полът и звездите в популярните вярвания* Ернест Бюзенбарк обяснява, че луната е символ на надеждата, просветлението, раждането,

умирането и възкресението; че на нея са подвластни водите – приливите, отливите, дъждовете и именно затова тя е и символ на плодородието. Той добавя също, че като господарка на сънищата, тя се свързва с вглъбеността, а тъмната й страна – с окултното. Бюзенбарк посочва, че всички тези качества свързват луната с Богинята Майка и че небесното светило е източник на многобройни митове, култове и легенди за богини с образа на луната – Изида, Ищар, Хеката, Артемида, древногръцката богиня Диана и много други. Той заключава, че луната е широко разпространен космически символ, обогатяващ смисъла на различни аспекти от съществуването и че той се отнася към женската плодовитост, превъплатена в божествата на растителното и животинското изобилие, имащи за първообраз култа към Великата Майка – Магна Матер. [7]

Символиката, свързана с името „Господарката на изумрудите” се изяснява от тълкуването на значението на скъпоценния камък. Енциклопедията за символите на издателство „Континюъм” съобщава, че: „Поради зеления си цвят смарагдът се асоциира с плодовитостта в Европа, както и с влагата, луната и пролетта. В Рим смарагдът е бил атрибут на Венера. <…> В символиката на християнската църква смарагдът обозначава чистота, вяра и безсмъртие.” [8] Както се убеждаваме, това име също не е избрано случайно, защото отново препраща към женски божества, към сътворяването на живота и изобщо към качествата, които традиционно се свързват с жената и женското начало.

Важността, която Макдоналд придава на въпроса за името, на неговия смисъл и тълкуване проличава в този текст и от факта, че цяла една глава е озаглавена „Какво се съдържа в едно име?” (“What’s in a name?”). По отношение на това заглавие Придмор отбелязва, че то преднамерено отразява силната връзка между името и идентичността, както и проявленията й в разбирането на Макдоналд:

„Въпросът е поставен като заглавие на глава, съдържаща едни от най-проницателните разсъждения на Макдоналд върху идентичността на мистериозната фигура на прабабата. <… > Той [Кърди, бел. моя] научава, че въпреки, че тя (прабабата на Айрийн, бел. моя) има много имена и изпълнява най-разнообразни задачи, тя самата не е множествена, а една цялостна личност. <…> Нейните различни имена отразяват способността й да разкрива или пък да прикрива себе си в много различни форми.” [9] В подкрепа на своите разсъждения той цитира от текста мнението на обсъждания персонаж по този въпрос: „Имената са само дрехи и дрехите са само имена. Това, което е вътре, е едно и също през цялото време (подчертаването мое).” [10]

Можем да добавим също, че различните имена на героинята изтъкват както разнообразните аспекти на сложна, всестранна, но същевременно единна в многообразието си фигура, така и различните начини на възприемането й от отделни личности. По този начин текстът допуска, че нейната рецепция не се изразява само в един единствен „правилен” начин на възприемане, но и че съществуват разнообразни гледни точки, отразяващи различните нагласи и/или идеология, с която се подхожда към персонажа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Макдоналд звучи изненадващо съвременно с това, че изразява творчески интуитивно идеята, която десетки години по-късно ще бъде формулирана в теоретичен план от Дерида, за множествеността на значенията и интерпретацията на нещата, събитията и явленията в живота в смисъл на отказ от категоричност при тяхното дефиниране. Писателят деликатно внушава, че истинската ценност на живота е в неговото многообразие и такова многообразие

намираме в различните проявления на персонажа „Мъдрата Възрастна Жена", регистрирани в нейните различни имена. Освен това, без да квалифицираме Макдоналд като феминист или протофеминист, не можем да не отбележим факта, че всички посочени по-горе разнообразни наименования на обсъждания персонаж свидетелстват за уважението,
което той питае към Жената като цяло, намиращо израз в признаване на нейните разнообразни достойнства, а в някои случаи, и в поставянето й на по-висока позиция в сравнение с мъжките персонажи в посочените текстове.

БЕЛЕЖКИ

1. Виж: *Фантазиите* (The Phantastes) (1858), „Златният Ключ" ("The Golden Key") (1867), *Принцесата и таласъмът* (The Princess and the Goblin) (1872), *Притча за мъдрата жена* (The Wise Woman: A Parable) (1875), *Принцесата и Кърди* (The Princess and Curdie) (1883), *Лилит* (Lilith) (1895).
2. Тази традиция се пренася в ранната християнска Църква и присъства в позоваването на апостол Павел на Христос като "Sophia" (Божия премъдрост) в Послание до Коринтяните 2:6 16.
3. Мъдрата Жена от „Притчи Соломонови" е освен всичко друго и учител, а това, както отбелязва Придмор, е характерно за Мъдрата Жена на Макдоналд.
4. Бьоме поддържа, че в божествената природа има скрит модел, отнасящ се за всички противопоставяния, и неговата Небесна Девица както Мъдрата Жена на Макдоналд действа, за да върне състоянието на хармония.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Bubel, Katherine. "Knowing God 'Other-wise': The Wise Old Woman Archetype in George MacDonald's *The Princess and the Goblin*, *The Princess and Curdie*". North Wind: A Journal of George MacDonald's Studies 25 (2006): 1-17.
[2] Pridmore, John Stuart. *Transfiguring Fantasy: Spiritual Development in the Work of George MacDonald*. PhD Thesis, Institute of Education, University of London, 2000. http://eprints.ioe.ac.uk/6630/1/DX220760.pdf
[3] Harris, Jason Marc. *Folklore and the Fantastic in Nineteenth–Century British Fiction*. Ashgate Publishing Company: Burlington, Aldershot, 2008, p. 69.
[4] Olavi, Moilanen. *The Truth is in Dreams Stories and Fairy Tales*. Kotka: Myllylanti Oy, 2006 ,p. 95.
[5] Битие 1: 3.
[6] Иванов, Борислав. *Поклонници на светлината*. 2009. http://borislav.digicom.bg/statii/Poklonnici_Na_Svetlinata/Poklonnici_Na_Svetlinata.htm [Последно влизане 11. 08. 2016.]
[7] Busenbark, Ernest. *Symbols, Sex and the Stars in Popular Beliefs*. The Book Tree: San Diego, California. 1997, pp. 29-50.
[8] Beker, Udo. *The Continiuum Encyclopedia of Symbols*. Continuum: New York, London, 2000, p. 100.
[9] Pridmore, John Stuart. *Transfiguring Fantasy: Spiritual Development in the Work of George MacDonald*. PhD Thesis. Institute of Education, University of London, 2000, p. 202. http://eprints.ioe.ac.uk/6630/1/DX220760.pdf
[10] Ibid.

За контакти:

Ст. преподавател д-р Илияна Бенина
Катедра Чужди езици,
Русенски университет „Ангел Кънчев",
E-mail: ibenina@uni-ruse.bg